

УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 344.13

ПИТАННЯ ЗМІСТУ РОДОВИХ ОБ'ЄКТІВ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ СВІТУ

Микола КАРПЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються особливості змісту родових об'єктів військових злочинів, передбачених КК більше ніж 25 держав світу. Констатується той факт, що більш чітко і змістовно система військових злочинів, відповідно, і їх родові об'єкти відображені в КК тих держав, що утворилися на пострадянському просторі. Подано поняття військових злочинів, що містяться в цих КК, які відображають зміст та обсяг родових об'єктів. На підставі проведеного порівняльно-правового дослідження висловлено пропозиції щодо розширення родового об'єкта військових злочинів, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України, як за змістом, так і за обсягом.

Ключові слова: родовий об'єкт, військові злочини, злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби, поняття військового злочину, порівняльно-правовий аналіз.

TO THE QUESTION OF CONTENT OF GENERAL OBJECTS OF MILITARY CRIMINAL BY CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE AND OTHER STATES

Mykola KARPENKO,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the
Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Business Law
of Higher Education Institution "National Academy of Management"

SUMMARY

The article analyzes the peculiarities of the content of generic objects of war crimes provided by the Criminal Code of more than 25 countries of the world. It is noted that the system of war crimes, and accordingly their generic objects are more clearly and meaningfully reflected in the Criminal Code of those states that were formed in the post-Soviet space. In the article the concept of war crimes contained in those CC, which reflects the amount of generic objects. On the basis of the comparative legal study, proposals were made to expand the maternity facility of war crimes provided for in Section XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, both in terms of content and scope.

Key words: generic object, war crimes, crimes against established order of service or military service, concept of war crimes, comparative legal analysis.

Постановка проблеми. Аналіз чинного кримінального законодавства більше ніж 25 держав світу висвітлив певну проблематику щодо змісту й обсягу родових об'єктів військових злочинів, відповідно, і їх системи. Тому є необхідність провести порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства цих держав, щоб надати пропозиції, які допомагали б у законотвірній діяльності України визначити найбільш оптимальний обсяг і зміст правопорушень проти воєнної безпеки України.

Стан дослідження. Вивченню питань щодо порівняльно-правової характеристики військових злочинів присвятили свої наукові праці науковці України: М.І. Карпенко, Є.С. Ковалевська, Я.С. Кулькіна, Б.Д. Леонов, А.М. Ониськів, А.В. Савченко, М.М. Сенько, М.І. Хавронюк та інші вчені. Разом із тим залишаються окремі питання, які потребують додаткового всебічного аналізу й висвітлення.

Метою й завданням статті є подальший аналіз і розкриття особливостей, які характеризують певні аспекти родових об'єктів військових злочинів, передбачених кримінальними кодексами (далі – КК) окремих провідних держав світу.

Виклад основного матеріалу. Зміст родових об'єктів військових злочинів за КК держав, які утворилися на пострадянському просторі, дає підстави зробити висновок, що їх першоджерелом у більшості є зміст ч. 1 ст. 1 Закону колишнього Союзу РСР про кримінальну відповідальність за військові злочини від 25.12.1958 в такій редакції: «Військовими злочинами визнаються передбачені цим Законом злочини проти встановленого порядку несення військової служби (виділено нами – М. К.), вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних зборів» [1, с. 3]. Зазначений родо-

вий об'єкт військових злочинів за пройдений період розвитку законодавства зазнав певних змін, тому є доцільним для зручності проведення його подальшого аналізу систематизувати правові норми за певними критеріями.

До першої групи за ознаками їх назви (військові злочини), що характеризує спрямованість посягання, зараховуємо правові норми КК Республіки Білорусь [2] (глава 37), Республіки Болгарії [3] (глава тринадцята), Киргизької Республіки [4] (розділ XI і глава 33 мають однакову назву «Військові злочини»), Республіки Молдова [5] (глава XVIII), Туркменістану [6] (розділ XIV і глава 34 теж мають однакову назву), України [7] (розділ XIX. «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)).

До другої групи – правові норми за їх назвою (злочини проти військової служби) – КК Азербайджанської Республіки [8] (розділ XII і глава 35 мають однакову назву), Грузії [9] (розділ 13); Російської Федерації [10] (розділ XI і глава 33), як і Республіки Таджикистан [11] (розділ XIV, глава 33), що теж мають однакові назви.

Третя група характеризується вже спрямованістю злочинів проти встановленого порядку військової служби. Це КК Республіки Вірменія [12] (розділ 12 «Злочини проти порядку військової служби») і Республіки Узбекистан [13] (розділ 7 «Злочини проти порядку несення військової служби»).

До четвертої групи зараховуємо правові норми КК Китайської Народної Республіки [14] (глава 10 «Злочини військовослужбовців проти службового обов'язку»), Латвійської Республіки [15] (глава XXV «Злочинні діяння на військовій службі»), Норвегії [16] («Військовий кримінальний кодекс»), Республіки Польща [17] («Військова частина»), Швеції [18] (глава 21 «Про злочини військовослужбовців»).

До п'ятої групи доцільно зарахувати правові норми, які, на нашу думку, характеризуються подальшим удосконаленням їх змісту й передбачають не лише військові злочини, а і військові проступки. Це Пенітенціарний кодекс (далі – ПК) Естонської Республіки [19] (глава 24 «Винні діяння проти військової служби»), КК Республіки Казахстан [20] (глава 18 «Військові кримінальні правопорушення») і Литовської Республіки [21] (глава XLVI «Злочини і кримінальні проступки проти служби охорони краю»).

Разом із тим варто зазначити, що диференціація правових норм про військові злочини лише за їх назвою не може повною мірою розкрити їх сутність і тим самим зміст родових об'єктів. Тому доцільно проаналізувати поняття військових злочинів, як це впливає з рішень законодавців, і тут запропонована нами вище класифікація поділу за критерієм їх змісту буде дещо інша.

Беручи до уваги, що в ч. 1 ст. 1 Закону від 25.12.1958 зміст поняття військового злочину розглядався як «злочин проти встановленого порядку несення військової служби», то аналогічним чином нині це передбачено й у КК Білорусі (ч. 1 примітки до глави 37), Грузії (ч. 1 ст. 382), Казахстану (п. 6 ст. 3), Латвії (ст. 331), Молдови (ч. 1 ст. 128), Узбекистану (розділ 8). Дещо змінено поняття злочинів проти військової служби (військових злочинів) з метою розширення родового об'єкта за КК Азербайджану (ч. 1 ст. 327), Киргизії (ч. 1 ст. 354), Росії (ч. 1 ст. 331), Таджикистану (ч. 1 ст. 366), Туркменістану (ч. 1 ст. 336), у яких зазначено, що посягання здійснюється «проти встановленого порядку проходження військової служби». Законодавець України в понятті військового злочину використав терміни й «несення», і «проходження», зазначивши в ч. 1 ст. 401 КК «проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби». У КК інших держав, що проаналізовані, поняття цих злочинів передбачено за-

конодавцями з певними відмінностями. Наприклад, у ч. 1 ст. 431 ПК Естонії це зазначено як «винне діяння, пов'язане зі службою у Силах оборони», а в п. (2) ст. 2 цього ж Кодексу передбачено, що «покарання призначається за діяння, яке відповідає складу винного діяння, є протиправним, і особа винна в його вчиненні». У ст. 420 КК Китаю із цього приводу зазначено: «Порушення військовослужбовцями службового обов'язку, що спричинило шкоду державним військовим інтересам, згідно із законом, вважається діянням, яке підлягає кримінальному покаранню, тобто є злочином військовослужбовців проти службового обов'язку».

В інших КК, що нами проаналізовані, поняття «військовий злочин» конкретно не розкривається, про його зміст, а конкретніше, направленість, можна зрозуміти з назви відповідної глави. Це стосується КК Болгарії (глава 13 «Військові злочини»), Вірменії (глава 32 «Злочини проти порядку військової служби»), Литви (глава XLVI «Злочини і кримінальні проступки проти служби охорони краю»), Польщі (Військова частина, ст. 337 «... злочини, передбачені у Військовій частині ...»), США [22] (розділ X Єдиного кодексу військової юстиції (далі – ЄКВЮ) «Збройні сили»), Швеції (глава 21 «Про злочини військовослужбовців»).

Зокрема, розділ X ЄКВЮ США за родовим об'єктом не систематизований, містить державні, військові та загальнокримінальні злочини. Зазначені відмінності, на нашу думку, є результатом різного підходу законодавців США й України до використання законодавчої техніки, під якою розуміється «обумовлена станом правової системи певної держави система засобів і правил створення та здійснення їх систематизації (у формах кодифікації та консолідації) з метою забезпечення їх якості й утілення в життя, забезпечення прав і свобод людини і громадянина» [22], і можуть створювати додаткові труднощі у правозастосовній діяльності слідчих і судових органів.

У Військовому кримінальному кодексі Норвегії (зміст § 2) зазначено: «До військових злочинів і правопорушень належать тільки кримінально карані діяння, які передбачені в цьому Законі».

Як зазначає із цього приводу Я.С. Кулькіна, «у Великобританії у 2006 році здійснено реформу військово-кримінального законодавства. Основні напрями реформи закріплено в законі «Про Збройні Сили» (Armed Forces Act), який отримав королівське схвалення 08.11.2006 і являє собою значний за обсягом (323 сторінки) документ. По суті, закон «Про Збройні Сили» 2006 року став єдиним джерелом військово-кримінального права Великобританії, проте в ньому відсутнє визначення поняття «військовий злочин».

У Франції, де основним джерелом військово-кримінального права є прийнятий у 2006 році Кодекс військової юстиції (Code de Justice Militaire), також відсутнє визначення поняття «військовий злочин». І тільки в Німеччині, де з 1957 року діє Закон «Про відповідальність за військові злочини» (Wehrstrafgesetz), існує така норма, однак наведено в ній визначення є дуже формальним» [24, с. 105].

Зокрема, § 2 зазначеного Закону передбачає, що «військове правопорушення – це акт, який карається другою частиною цього закону», який має чотири розділи: перший розділ – «Злочини проти обов'язку надавати військову службу», другий – «Злочини проти обов'язків підлеглих», третій – «Злочини проти обов'язків начальства», четвертий – «Злочини проти інших військових обов'язків» [25].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що, *по-перше*, відбувається процес подальшого вдосконалення правових норм кримінального законодавства держав, які утворилися на теренах колишнього Союзу РСР, із запозиченням надбань його законодавця й поліпшенням їх з урахуванням кримінально-правової політики кожної держави. Водночас триває процес розширення змісту і спрямованості родових

об'єктів військових злочинів, що варто оцінювати як позитивний аспект у напрямі науки кримінального права до адаптації й гармонізації підстав кримінальної відповідальності військовослужбовців.

По-друге, поряд з удосконаленням родового об'єкта військових злочинів має місце поліпшення й поняття військового злочину шляхом розширеного його тлумачення законодавцями окремих держав як за змістом (військові злочини – злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) – злочини проти військової служби – злочини проти встановленого порядку військової служби – злочини проти встановленого порядку службового обов'язку – злочинні діяння на військовій службі), так і за обсягом (винні діяння проти військової служби – військові кримінальні правопорушення – злочини і кримінальні проступки проти служби охорони краю). Стосовно військово-кримінального законодавства країн Західної Європи, то відмінною рисою є та обставина, що в них відсутнє законодавче визначення поняття військового злочину або ж воно є надто формальним і тому зміст родового об'єкта є суттєво відмінним від інших, передбачених військово-кримінальним законодавством держав, утворених на пострадянському просторі.

По-третє, проведений аналіз дає можливість конкретизувати зміст родового об'єкта військових злочинів за КК України. Тому вбачається необхідним уточнити назву розділу XIX Особливої частини КК, привівши її у відповідність до змісту ч. 1 ст. 401 КК. Як варіант пропонується на першому етапі реформування військово-кримінально законодавства залишити попередню назву цього розділу, яка була в КК УРСР у редакції від 28.12.1960 («військові злочини»), або іншу, наприклад, «злочини проти військової служби».

На другому етапі, під час прийняття більш суттєвих змін до Особливої частини, родовий об'єкт військових злочинів необхідно розширити з огляду на необхідність посилення кримінально-правової охорони воєнної безпеки України. Тому у розділі XIX Особливої частини необхідно змінити не лише назву на «Правопорушення проти воєнної безпеки України», а і його зміст. Зокрема, глава 1 цього розділу повинна передбачати кримінальну відповідальність за «правопорушення проти порядку комплектування воєнної організації держави». До цієї глави мають бути включені правопорушення за: 1) ухилення від призову на військову службу в мирний час; 2) ухилення від призову на військову службу за мобілізацією; 3) ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи в разі проведення цільової мобілізації; 4) ухилення від військового обліку або спеціальних зборів, вилучивши ці злочини з розділу XIV «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації».

Глава 2 «Військові правопорушення» (злочини і кримінальні проступки) повинна передбачати кримінальну відповідальність за діяння, що нині передбачені ст. ст. 402–421, 425–432 КК.

Глава 3 «Правопорушення проти порядку мобілізації і забезпечення режиму особливого періоду» має передбачати кримінальну відповідальність за: 1) ухилення від направлення на роботи на посадах цивільного персоналу, передбачених штатами воєнного часу; 2) невиконання воєнно-транспортного обов'язку в період мобілізації й у воєнний час; 3) невиконання повинностей в особливий період і у воєнний час; 4) невиконання організаціями обов'язків в особливий період і у воєнний час.

Криміналізація вказаних діянь, що впливають зі змісту законів військової сфери України, у сукупності з іншими заходами сприятиме зміцненню воєнної безпеки нашої держави.

Список використаної літератури:

1. Закон об уголовной ответственности за воинские преступления (комментарий). Москва. 1969. 192 с.
2. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь від 09.07.1999 № 275-3 зі змінами станом на 24.10.2014 (російською мовою) / Уголовный кодекс Республики Беларусь (1999, с изменениями от 24.10.2014). URL: kodeksy-by.com/ugolovnyj-kodeks-rb/download.htm.
3. Уголовный кодекс Республики Болгарии / науч. ред. канд. юрид. наук, проф. А.И. Лукашова; перевод с болгарского Д.В. Милушева, А.И. Лукашова, вступ. статья Й.И. Айдарова. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 298 с.
4. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки від 1 жовтня 1997 р. № 68 зі змінами станом на 02.03.2017 (російською мовою) / Уголовный кодекс Киргизской Республики от 1 октября 1997 года № 68 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.03.2017). URL: http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000871624.
5. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 р. зі змінами станом на 09.04.2015 (російською мовою) / Уголовный кодекс Республики Молдова (2002, с изменениями от 09.04.2015). Сайт Міністерства юстиції Республіки Молдова. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=331268&lang=2>.
6. Кримінальний кодекс Туркменістану в редакції від 10.05.2010 № 104-IV зі змінами та доповненнями станом на 01.11.2017 (російською мовою) / Уголовный кодекс Туркменистана (в новой редакции 2010 года, с изменениями и дополнениями, внесенными по состоянию на 01-ое ноября 2017 года). Сайт Министерства адалат Туркменистана. URL: http://minijust.gov.tm/ru/mmerkezi/doc_view.php?doc_id=8091.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
8. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки від 30 грудня 1999 р. № 787-IQ зі змінами станом на 31.05.2016 (російською мовою) / Уголовный кодекс Азербайджанской Республики (2000, с изменениями от 31.05.2016). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353.
9. Кримінальний кодекс Грузії від 22 липня 1999 р. № 2287-вс зі змінами станом на 03.09.2015 (російською мовою) / Уголовный кодекс Грузии (1999, с изменениями от 03.09.2015). Сайт законодательного вестника Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/dokument/view/16426>.
10. Кримінальний кодекс Російської Федерації від 24.05.1996 зі змінами станом на 16.07.2015 (російською мовою) / Уголовный кодекс Российской Федерации (1996, с изменениями от 16.07.2015). Информационный портал. URL: www.ug-kodeks.ru/doc/ug-kodeks.doc.
11. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан від 21 травня 1998 р. № 574 зі змінами станом на 28.08.2017 (російською мовою) / Уголовный кодекс Республики Таджикистан (1998, с изменениями от 28.08.2017). URL: tj.spinform.ru.
12. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія від 29 квітня 2003 р. ЗР-528 зі змінами станом на 30.12.2008 (російською мовою) / Уголовный кодекс Республики Армении (2003, с изменениями от 30.12.2008). Сайт Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека Legislationline. URL: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4260/file/Armenia_CC_am2008_ru.pdf.
13. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан 1994 р. зі змінами станом на 20.08.2015 (російською мовою) / Уголовный кодекс Республики Узбекистан (1994, с изменениями от 20.08.2015). Национальная база данных законодательства Республики Узбекистан Центра правовой информатизации при Министерстве юстиции Республики Узбекистан. URL: http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=111457.

14. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева, пер. с китайского Д.В. Вичикова. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 303 с.

15. Уголовный кодекс Латвийской Республики / науч. ред. и вступ. статья канд. юрид. наук А.И. Лукашова и канд. юрид. наук Э.А. Саркисовой; перевод с латышского канд. юрид. наук А.И. Лукашова. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 313 с.

16. Уголовное законодательство Норвегии / науч. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, профессора Ю.В. Голика; перевод с норвежского А.В. Жмени. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 375 с.

17. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А.И. Лукашов, докт. юрид. наук, проф. Н.Ф. Кузнецова; вступ. статья канд. юрид. наук, доц. А.И. Лукашова, канд. юрид. наук, проф. Э.А. Саркисовой; перевод с польского Д.А. Барилевич. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 234 с.; Карный кодекс Республики Польша / науч. ред. д. ю. н., проф. П.С. Берзіна; переклад з польської Г.В. Бормецької. Київ: ВАІТЕ, 2015. 172 с.

18. Уголовный кодекс Швеции / научные редакторы проф. Н.Ф. Кузнецова и канд. юрид. наук С.С. Беляев; перевод на русский язык С.С. Беляева. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 320 с.

19. Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки від 6 червня 2001 р. зі змінами станом на 01.11.2017 (російською мовою) / Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики (2002, с изменениями от 01.11.2017). URL: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4707/file/Estonia_Penal_Code_am2013_en.pdf.

20. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан від 3 липня 2014 р. № 226-V-ЗРК (російською мовою) / Уголовный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2018). URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252.

21. Уголовный кодекс Литовской республики / науч. ред. докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса; предисл. канд. юрид. наук, доц. Н.И. Мацнева; вступ. статья докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса, докт. юрид. наук, доц. А. Абрамовичюса, докт. юрид. наук, доц. А. Дракшене; пер. с лит. канд. филол. наук, доц. В.П. Казанскене. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 470 с.

22. MANUAL FOR COURTS-MARTIAL UNITED STATES (2000 EDITION). The 2000 Edition of the MCM is a complete revision incorporating all Executive Orders (1984 MCM, Changes 1–7, and 1995, 1998, and 1999 Amendments). Copies of each Executive Order can be found in Appendix 25, page IV-1–IV-126.

23. Дзейко Ж.О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 360 с.

24. Кулькіна Я.С. Порівняльна характеристика військових злочинів в Україні та зарубіжних країнах (на прикладі ст. 414 КК України). ФП. 2016. № 5. С. 103–109.

25. Військово-кримінальний закон Федеративної Республіки Німеччини від 30.03.1957 в редакції від 24.05.1974 р. Wehrstrafgesetz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/index.html>].

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Карпенко Микола Іванович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління»

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Karpenko Mykola Ivanovych – Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Business Law of Higher Education Institution “National Academy of Management”

nikol.karpenko@gmail.com